

DOI: 10.25140/2411-5215-2023-2(34)-227-235

УДК 338:2

JEL Classification: G20; G32

Олександр Лабенко

кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів

Національний університет біоресурсів і природокористування України (Київ, Україна)

E-mail: labenko@nubip.edu.ua. ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-9192-9891>Scopus: [57006818000](https://orcid.org/57006818000)**ПРИНЦИПИ ТА ОСНОВНІ ІНСТРУМЕНТИ ФІНАНСОВОЇ
ПОЛІТИКИ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ**

Щоденно світ зіштовхується зі значною кількістю фінансових та екологічних проблем, які ставлять під загрозу концепцію сталого розвитку. Природа деградує безпрецедентними темпами, а діючі моделі фінансування здебільшого продовжують спричиняти її знищення. Глобальна фінансова система повинна швидко та радикально впроваджувати інновації, щоб успішно інтегрувати пов'язані з природою ризики та можливості. Тому нині гостро постає питання формування ефективної фінансової політики природокористування. Метою статті є аналіз особливостей та інструментів фінансової політики природокористування. У процесі написання використано метод аналізу, синтезу, узагальнення, конкретизації, а також графічний метод. Установлено, що фінансова політика природокористування визначається набором заходів і інструментів, що спрямовані на забезпечення ефективного та відповідального використання природних ресурсів, збереження навколишнього середовища та забезпечення сталого розвитку. Визначено принципи фінансової політики природокористування (екологічної ефективності, «забруднювач платить», фінансової стійкості і збалансованості, пропорційності та справедливості, пріоритету екологічної стійкості та сталого розвитку, прозорості та участі громадськості, узгодженості). Визначено, що до основних інструментів фінансової політики природокористування належать: оподаткування, платежі за викиди, введення ринку викидних квот, інвестування, субсидії та дотації тощо. Метою фінансової політики є забезпечення економічного розвитку, збалансованого з урахуванням екологічних аспектів. Установлено, що інвестиції, зосереджені на відновленні природи й скасуванні втрати біорізноманіття, мають певні переваги, зокрема екологічні послуги (покращене запилення; зменшення ризиків, пов'язаних із кліматом; захист естетичних і невід'ємних цінностей природи). Внутрішнє й міжнародне державне та благодійне фінансування залишаються важливими факторами охорони природи, але цих джерел недостатньо, щоб заповнити дефіцит фінансування; у майбутньому ключову роль відіграватимуть приватні інвестиції. Проаналізовано особливості зелених інвестицій.

Ключові слова: фінансова політика; природокористування; фінанси; інструменти фінансової політики; принципи; інвестиції; зелене фінансування.

Рис.: 2. Бібл.: 11.

Постановка проблеми. Щоденно світ зіштовхується зі значною кількістю фінансових та екологічних проблем, які ставлять під загрозу концепцію сталого розвитку. Природа деградує безпрецедентними темпами, а діючі моделі фінансування здебільшого продовжують спричиняти її знищення. Глобальна фінансова система повинна швидко та радикально впроваджувати інновації, щоб успішно інтегрувати пов'язані з природою ризики та можливості. Тому нині гостро постає питання формування ефективної фінансової політики природокористування.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання еколого-економічної політики механізму та інструментів природокористування висвітлені в

працях різних іноземних та вітчизняних авторів, зокрема К. Kedward, J. Ryan-Collins, Н. Chenet зосереджують увагу на фінансових ризиках, пов'язаних із втратами природи та біорізноманіття [5]. М. Henstridge, А. Roe досліджують макроекономічне управління природними ресурсами [3]. В. Борнос та І. Карпенко описують основні фінансові інструменти механізму управління розвитком економіки регіонів України з урахуванням екологічної складової [7]. Г. Буканов досліджує еколого-економічні інструменти в контексті реалізації державної екологічної політики та сталого розвитку [8]. А. Жигір'я аналізує економічне регулювання природоохоронної діяльності. Т. Пімоненко, Я. Ус, Д. Леус та С. Федина зосередилися на описі передумов впровадження фінансових інструментів та побудові системи еколого-економічних інструментів, що сприятимуть поєднанню складових сталого розвитку в Україні [9]. О. Сакаль визначила основні чинники, що впливають на формування та функціонування фінансово-економічного механізму регулювання природокористування в Україні [10]. О. Стефанків відображає особливості природно-екологічної безпеки та фінансово-екологічної політики держави [11]. Г. Східницька, Р. Содома, Г. Марків досліджують фінансову політику сталого розвитку.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Незважаючи на численні дослідження фінансового механізму та інструментів регулювання природокористування принципи побудови фінансової політики майже не описані. Крім того, фінансові інструменти необхідно аналізувати на постійній основі, оскільки світ розвивається, виробництва розширюються та вдосконалюються, потреби суспільства зростають, що в сукупності провокує додаткове використання ресурсів, які й так нині обмежені.

Мета статті. Проаналізувати особливості, принципи та інструменти фінансової політики природокористування.

Виклад основного матеріалу. Пандемія COVID-19 продемонструвала надзвичайно важливу взаємодію між природою, економікою та фінансовою системою. Уся економічна діяльність в кінцевому підсумку залежить від послуг, які надає нам природа, включаючи їжу, воду, регулювання клімату та хвороб, а також виробництво кисню [5].

Спосіб розподілу капіталу та управління ним як фактор економічної діяльності може визначати ступінь вимог людини до природи. Згідно з впливовим Dasgupta Review on the Economics of Biodiversity, існуючі приватні фінансові потоки, які негативно впливають на біосферу, перевершують ті, які покращують природні активи, і існує потреба виявити та зменшити фінансові потоки, які безпосередньо завдають шкоди природним активам і виснажують їх [1].

Фінансова політика природокористування визначається набором заходів і інструментів, що спрямовані на забезпечення ефективного та відпові-

дальшого використання природних ресурсів, збереження навколишнього середовища та забезпечення сталого розвитку. Основною метою такої політики є забезпечення економічного розвитку, збалансованого з врахуванням екологічних аспектів.

Фінансова політика природокористування повинна будуватися на основі певних принципів, які мають спрямовуватися на забезпечення сталого розвитку, екологічної збалансованості та ефективного використання природних ресурсів (рис. 1).

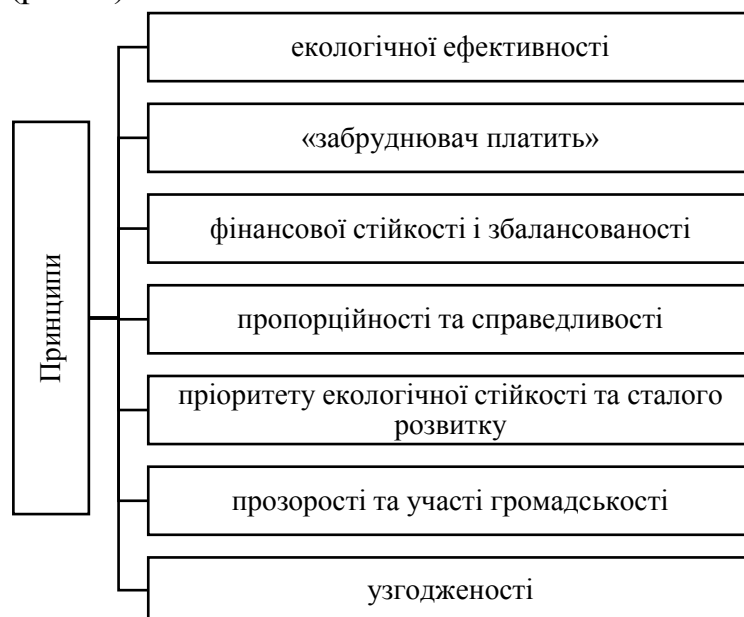

Рис. 1. Принципи фінансової політики природокористування
Джерело: побудовано автором.

Принцип екологічної ефективності полягає в тому, що фінансова політика повинна сприяти стимулюванню екологічно ефективного використання природних ресурсів та прискореному переходу до зеленої економіки. Це може здійснюватися через систему оподаткування забруднюючої діяльності.

За принципом «забруднювач платить» вартість виробництва або споживання ресурсів повинна відображати повну вартість пошкодження чи екологічного забруднення, що створюється. Забруднювач або користувач природних ресурсів повинен нести відповідальність за свої дії та компенсувати шкоду, завдану навколишньому середовищу. Цей принцип можна реалізувати за допомогою механізму оподаткування, платежів за використання ресурсів або системи торгівлі екологічними квотами.

Реалізація принципу фінансової стійкості показує, що фінансова політика повинна бути стійкою та забезпечувати належний рівень фінансування охорони навколишнього середовища та природних ресурсів. Це може включати створення спеціальних фондів або механізмів фінансування, які забезпечують стабільність та надійність ресурсів для охорони природи. Також фінансова політика повинна сприяти збереженню екологічної рівноваги:

доходи, отримані від природокористування повинні використовуватися на захист та відновлення природних ресурсів та компенсацію екологічних збитків.

Фінансові механізми природокористування повинні бути пропорційними до розміру і впливу використання природних ресурсів. Тобто платежі мають бути справедливими і відповідати екологічній вартості ресурсів та його збереженню для майбутніх поколінь.

Пріоритетом фінансової політики повинен бути сталий розвиток, збалансований з урахуванням потреб сучасного суспільства та майбутніх поколінь, зокрема за рахунок забезпечення ефективного використання природних ресурсів, збереження біорізноманітності та природних екосистем, а також підтримки соціально-економічного розвитку. Цього можна досягти шляхом надання фінансових стимулів для екологічно стійких практик, спрямованих на використання відновлювальних джерел енергії, енергоефективність та рециклінг.

Принцип прозорості та участі громадськості означає, що фінансова політика повинна базуватися на прозорих механізмах, які дозволяють громадськості володіти інформацією про витрати та доходи, пов'язані з природокористуванням. Крім того, необхідно забезпечити можливість участі активної громадськості в процесі прийняття рішень.

Фінансова політика природокористування повинна бути узгоджена з іншими політичними секторами, зокрема екологічним, енергетичним, сільськогосподарським тощо.

Фінансуючи реальну економіку, фінансові установи стикаються з потенційно значним ризиком як втрати природи, так і дій, спрямованих на пом'якшення цих втрат: фінансові ризики, пов'язані з природою[5]. Дані ризики характеризуються складністю їх визначення, оскільки немає єдиного тлумачення та методики розрахунку критеріїв оцінки показників, що на них впливає. Крім того, кількісна методологія, спрямована на їх оцінку у фінансовому виразі не може повністю врахувати всі причинно-наслідкові зв'язки та явища, що виникають у процесі використання природних та фінансових ресурсів.

Одним з основних інструментів фінансової політики природокористування є встановлення економічних механізмів, таких як цільове оподаткування, платежі за викиди, введення ринку викидних квот тощо, які спонукають підприємства та громадян до використання екологічно чистих технологій та ставлення до природних ресурсів.

Оподаткування індустрій та діяльностей, які мають негативний вплив на довкілля, може включати введення екологічних податків, зборів чи штрафів за викиди забруднюючих речовин, споживання рідкого палива, забруднення водних джерел тощо. Оподаткування негативних екологічних впливів

стимулює компанії та індивідуальних споживачів зменшувати свій негативний слід на довкілля і сприяє зростанню зеленої економіки.

Підтримка зелених інвестицій та стимулювання екологічних ініціатив є ще одним аспектом фінансової політики природокористування. Уряди можуть надавати фінансову підтримку підприємствам, які виробляють екологічно чисті товари та послуги або розвивають технології зменшення викидів парникових газів. Також можуть використовуватися фінансові інструменти, такі як: субсидії, лотереї, кредити з пільговими умовами або дотації, для сприяння розвитку екологічних проєктів.

Інвестиції, зосереджені на відновленні природи й скасуванні втрати біорізноманіття, можуть мінімізувати ризики та зменшити витрати для підприємств, суспільства й економіки. Вони також мають ряд переваг, зокрема екологічні послуги (покращене запилення; зменшення ризиків, пов'язаних із кліматом (повені або спека); захист естетичних і невід'ємних цінностей природи). Інвестиції в природу зіштовхуються зі значними перешкодами: відсутністю достатньої кількості даних на рівні бізнесу та стандартизованих показників впливу на біорізноманіття для інвесторів. Потрібне краще розуміння приватних і суспільних переваг різних типів біорізноманіття та поєднання державних і приватних дій, які можуть допомогти захистити багату природу [2].

Внутрішнє та міжнародне державне, а також благодійне фінансування залишаються важливими факторами охорони природи в усьому світі. Однак цих джерел самих по собі буде недостатньо, щоб заповнити дефіцит фінансування та забезпечити реалізацію запропонованої глобальної рамкової програми збереження біорізноманіття; у майбутньому ключову роль відіграватимуть приватні інвестиції. Перенаправлення фінансів – як державних, так і приватних – на сталу економічну діяльність вимагає цілісного підходу. Це передбачає два типи діяльності: збільшення прямих інвестицій у збереження та відновлення природи, або «зелене фінансування»; скорочення фінансових потоків, які завдають шкоди природі – «озеленення фінансів» [6].

Зелене фінансування відкриває інвестиції в проєкти та програми, які сприяють збереженню, відновленню та сталому використанню біорізноманіття й екосистемних послуг. Існують можливості використання пільгового фінансування для зменшення ризиків і масштабування приватних інвестицій, а також пілотних фінансових рішень, наприклад, продуктів з фіксованим доходом, пов'язаних з лісовим господарством, недеревними лісовими продуктами, дикою природою та рибальством, які можуть направляти фінансування з ринків капіталу. Діють також можливості ефективнішого використання внутрішніх державних фінансів через інвестиції в рішення, які створюють супутні вигоди для природи, одночасно досягаючи інших цілей розвитку. Другий тип фінансування спрямовує фінансові потоки від проєктів

і програм, які негативно впливають на біорізноманіття та екосистемні послуги, на інвестиції, які пом'якшують негативний вплив або забезпечують позитивні екологічні вигоди. Цей підхід спрямований на мобілізацію коштів шляхом покращення управління ризиками. Приклади включають врахування пов'язаних з природою ризиків у інвестиційних рішеннях, фінансування проєктів, які зменшують забруднення, або перепрофілювання шкідливих стимулів для біорізноманіття [6].

Для державних і приватних суб'єктів можна виокремити три шляхи збільшення інвестицій в екологічні рішення до 2030 року (рис. 2).

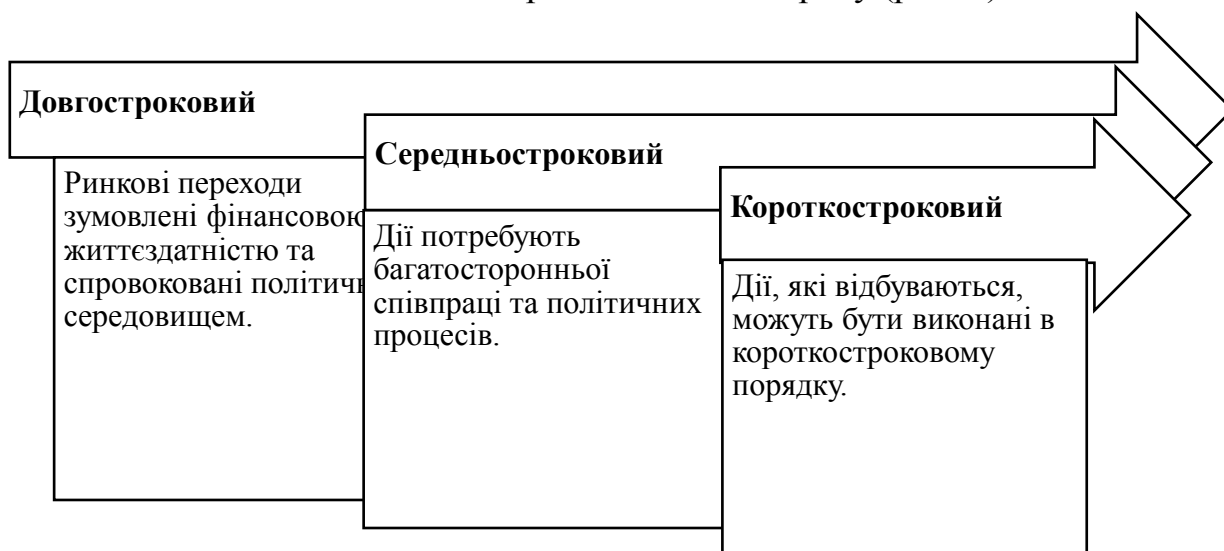

Рис. 2. Шляхи збільшення інвестицій в екологічні рішення для державних і приватних суб'єктів до 2030 року

Джерело: [4].

Фінансова політика може включати в себе встановлення норм і стандартів, що регулюють використання природних ресурсів і захист навколишнього середовища. Наприклад, можуть бути встановлені квоти на видобуток ресурсів або обмеження на викиди забруднюючих речовин.

Крім того, така політика може включати інструменти фінансового заохочення, такі як: субсидії та дотації для підприємств, які використовують екологічно чисті технології, стимули для виробників екологічно чистих товарів тощо. Ці заходи сприяють переходу до сталого розвитку і стимулюють підприємства й громадян до збереження природних ресурсів та охорони навколишнього середовища.

Фінансова політика природокористування означає визначення та реалізацію фінансових механізмів та інструментів для регулювання взаємодії людини та природи. В Україні цим займається Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів, яке співпрацює з комітетами Верховної Ради з питань екологічної політики та природокористування в реалізації фінансової політики природокористування.

Висновки і пропозиції. Фінансова політика природокористування є важливою складовою регулювання економічних процесів. Вона спрямована на стимулювання сталого розвитку, збереження природних ресурсів і зменшення негативного впливу на довкілля шляхом використання фінансових інструментів, створення сприятливих умов для розвитку зеленої економіки.

Перспективним напрямом подальших досліджень є аналіз побудови фінансової політики природокористування з урахуванням впливу українсько-російської війни на економіку та навколишнє природне середовище України.

Список використаних джерел

1. Dasgupta P. The Economics of Biodiversity: The Dasgupta Review [Electronic resource] / P. Dasgupta. – 2021. – Accessed mode: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/962785/The_Economics_of_Biodiversity_The_Dasgupta_Review_Full_Report.pdf.
2. Financing nature as a solution [Electronic resource]. – Accessed mode: <https://www.eea.europa.eu/publications/financing-nature-as-a-solution>.
3. Henstridge M. The Macroeconomic Management of Natural Resources / M. Henstridge, A. Roe // Extractive Industries: The Management of Resources as a Driver of Sustainable Development. – 2018. – Pp. 161–178. DOI: <https://doi.org/10.1093/oso/9780198817369.003.0008>.
4. Infographic – Nature Finance Action [Electronic resource]. – Accessed mode: https://wedocs.unep.org/xmlui/bitstream/handle/20.500.11822/36151/SFN_Inf.pdf.
5. Kedward K. Understanding the financial risks of nature loss: exploring policy options for financial authorities [Electronic resource] / K. Kedward, J. Ryan-Collins, H. Chenet // SUERF Policy Briefs. – 2021. – № 115. – Accessed mode: <https://www.suerf.org/suer-policy-brief/27301/understanding-the-financial-risks-of-nature-loss-exploring-policy-options-for-financial-authorities>.
6. Nature and development brief. Scaling Up Finance for Nature. [Electronic resource]. – Accessed mode: <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/b08b82598c0bb418ee7f73a49ff3dfd-0320012022/original/3-Nature-Finance.pdf>.
7. Боронос В. Г. В. Фінансові інструменти регулювання процесу реалізації екологічної політики розвитку регіону / В. Г. Боронос, І. В. Карпенко // Механізм регулювання економіки. – 2012. – № 4. – С. 139–146.
8. Буканов Г. Економічні інструменти реалізації державної екологічної політики / Г. Буканов // Аспекти публічного управління. – 2020. – № 8(5). – С. 5–12. DOI: 10.15421/15208.
9. Сучасні еколого-економічні інструменти забезпечення сталого розвитку / Т. В. Пімоненко, Я. Ус, Д. В. Леус, С. М. Федина // Вісник СумДУ. Серія «Економіка». – 2017. – № 2. – С. 57–67.
10. Сакаль О. В. Інструменти фінансово-економічного регулювання природокористування в умовах поглиблення інституціональних трансформацій / О. В. Сакаль // Економіка і суспільство. – 2017. – № 3. – С. 930–937.
11. Стефанків О. Фінансово-екологічна політика держави у сфері природокористування / О. Стефанків // Галицький економічний вісник. – 2013. – № 1(40). – С.106-112.

References

1. Dasgupta, P. (2021). *The Economics of Biodiversity: The Dasgupta Review*. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/962785/The_Economics_of_Biodiversity_The_Dasgupta_Review_Full_Report.pdf.

2. Financing nature as a solution. (n.d). <https://www.eea.europa.eu/publications/financing-nature-as-a-solution>.
3. Henstridge, M., & Roe, A. (2018). The Macroeconomic Management of Natural Resources. *Extractive Industries: The Management of Resources as a Driver of Sustainable Development*, 161–178. <https://doi.org/10.1093/oso/9780198817369.003.0008>.
4. Infographic – Nature Finance Action. (n.d.). https://wedocs.unep.org/xmlui/bitstream/handle/20.500.11822/36151/SFN_Inf.pdf.
5. Kedward, K., Ryan-Collins, J., & Chenet, H. (2021). Understanding the financial risks of nature loss : exploring policy options for financial authorities. *SUERF Policy Briefs*, (115). <https://www.suerf.org/suer-policy-brief/27301/understanding-the-financial-risks-of-nature-loss-exploring-policy-options-for-financial-authorities>.
6. Nature and development brief. Scaling Up Finance for Nature. (n.d.). <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/b08b82598c0bb418ee7f73a49ff3fdfd-0320012022/original/3-Nature-Finance.pdf>.
7. Boronos, V.H., & Karpenko, I.V. (2012). Finansovi instrumenty rehulivannia protsesu realizatsii ekolohichnoi polityky rozvytku rehionu [Financial instruments of regulation of process of realization of ecological policy of development of the region]. *Mekhanizm rehulivannia ekonomiky – Mechanism of regulation of the economy*, 4, 139–146.
8. Bukanov, H. (2020). Ekonomichni instrumenty realizatsii derzhavnoi ekolohichnoi polityky [Economic instruments for the implementation of state environmental policy]. *Aspekty publichnoho upravlinnia – Aspects of public administration*, 8, 5–12. doi:10.15421/15208.
9. Pimonenko, T.V., Us, Ya., Leus, D.V., & Fedyna, S.M. (2017). Suchasni ekoloho-ekonomichni instrumenty zabezpechennia staloho rozvytku [Modern environmental and economic security toolssustainable development]. *Visnyk SumDU. Seriiia “Ekonomika” – Bulletin of Sumy State University. “Economy” series*, 2, 57–67.
10. Sakal, O.V. (2017). Instrumenty finansovo-ekonomichnoho rehulivannia pryrodokorystuvannia v umovakh pohlyblennia instytutsionalnykh transformatsii [Instruments of financial and economic regulation of nature use in conditions of deepening of institutional transformations]. *Ekonomika i suspilstvo – Economy and society*, 3, 930–937.
11. Stefankiv, O. (2013). Finansovo-ekolohichna polityka derzhavy u sferi pryrodokorystuvannia [Financial and ecological policy of the government in naturemanagement]. *Halytskyi ekonomichnyi visnyk – Galician Economic Herald*, 1(40), 106–112.

Отримано 18.05.2023

UDC 338:2

Oleksandr Labenko

PhD in Economics, Associate Professor, Department of Finance
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine)
E-mail: labenko@nubip.edu.ua. **ORCID:** <http://orcid.org/0000-0001-9192-9891>
Scopus: [57006818000](https://orcid.org/57006818000)

PRINCIPLES AND MAIN INSTRUMENTS OF FINANCIAL ENVIRONMENTAL POLICY

Every day, the world is faced with a significant number of financial and environmental challenges that threaten the concept of sustainable development. Nature is being degraded at an unprecedented rate, and current financing models continue to contribute to its destruction. The global financial system

needs to innovate quickly and radically to successfully integrate the risks and opportunities associated with nature. Therefore, the issue of forming an effective financial policy for environmental management is now an urgent one. The purpose of the article is to analyse the features and instruments of the financial policy of environmental management. In the process of writing, the article uses the methods of analysis, synthesis, generalisation, specification, and the graphical method. It is determined that the financial policy of environmental management is determined by a set of measures and instruments aimed at ensuring efficient and responsible use of natural resources, environmental protection and sustainable development. The principles of the financial policy of environmental management (environmental efficiency, "polluter pays", financial sustainability and balance, proportionality and fairness, priority of environmental sustainability and sustainable development, transparency and public participation, coherence) are highlighted. It is determined that the main instruments of the financial policy of environmental management include: taxation, emission payments, introduction of an emission allowance market, investment, subsidies and grants, etc. The purpose of financial policy is to ensure economic development that is balanced with consideration of environmental aspects. It has been established that investments focused on restoring nature and reversing biodiversity loss have a number of benefits, including environmental services (improved pollination; reduction of climate-related risks; protection of aesthetic and inherent values of nature). Domestic and international public and charitable funding remains an important factor in nature conservation, but these sources are not enough to fill the funding gap; in the future, private investment will play a key role. The features of green investments are analysed.

Keywords: financial policy; environmental management; finance; financial policy instruments; principles; investments; green finance.

Fig.: 2. References: 11.